

İZMİR DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ VE YOĞUNLAŞMA ANALİZİ (2013–2023)

İZMİR FOREIGN TRADE DEVELOPMENT AND
CONCENTRATION ANALYSIS (2013–2023)

Meltem ALTINAY¹
ORCID: 0009-0006-5342-3711

Öz

İzmir, çok sektörlü üretim yapısı, sahip olduğu köklü liman geçmişi ve lojistik imkanları ile Türkiye dış ticaretinde çok önemli bir yere sahiptir. Bölgesel kalkınmada dış ticaretin oynadığı önemli rol göz önünde bulundurulduğunda, İzmir'in dış ticaret faaliyetlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi, bölge dinamiklerinin anlaşılması ve bu dinamiklere uygun politikaların geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, İzmir'in 2013-2023 döneminde dış ticaretindeki gelişimin incelenmesi ve dış ticarete ürün ve ülke yoğunlaşmalarının analiz edilmesidir. Bu kapsamda, öncelikle İzmir'in ithalat ve ihracat faaliyetleri incelenmiş; İlin, Ege Bölgesi ve Türkiye'deki dış ticaret payı değerlendirilmiş; ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmış ve dış ticaretin teknoloji düzeylerine göre gelişimi ortaya konulmuştur. Çalışmanın devamında, yoğunlaşma oranı (Concentration Ratio/CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi hesaplanarak, hem ihracatta hem ithalatta ürün ve ülke yoğunlaşması incelenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, 2013-2023 döneminde İzmir'in dış ticaretinde ürün yoğunlaşmasının azalma, buna karşılık ülke yoğunlaşmasının artma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, İzmir'in ihracat ve ithalata konu olan ürün sınıfları artarken, pazar çeşitliliği azalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Dış Ticaret, Yoğunlaşma Oranı, Herfindahl Hirschman Endeksi

Abstract

İzmir has a very important place in Türkiye's foreign trade with its multi-sectoral production structure, deep-rooted port history and logistics facilities. Considering the crucial role of foreign trade plays in regional development, examining İzmir's foreign trade activities in detail is of great importance for understanding regional dynamics and developing policies aligned with these dynamics. The aim of this study is to examine the foreign trade development of İzmir and to analyze the product and country concentrations in foreign trade for the period 2013-2023. In this context, İzmir's import and export activities have been reviewed, the province's share in foreign trade within the Aegean Region and Türkiye has been analyzed, export import coverage ratios have been calculated, and the development of foreign trade based on by technological levels has been presented. Subsequently, product and country concentration in both exports and imports were analyzed using the concentration ratio (CR) and the Herfindahl-Hirschman Index. The findings indicate that during the 2013-2023 period, product concentration of İzmir's foreign trade tended to decrease while the country concentration tended to increase. In other words, while the variety of product classes subject to exports and imports in İzmir has increased, market diversity has decreased.

Keywords: İzmir, Foreign Trade, Concentration Ratio, Herfindahl Hirschman Index

1 Uzman, İzmir Kalkınma Ajansı, meltem.altinay@izka.org.tr

Giriş

Günümüzde küreselleşen rekabet koşulları ve ticaret sınırlarının giderek ortadan kalkması gelişmekte olan ülkelerde rekabet gücü yüksek, katma değerli ürünlerin üretimini daha da önemli hale getirmekte ve bu ürünleri dış ticarete ön plana çıkarmaktadır. Sürdürülebilir üretim yapısının tesis edilmesi ve dirençli bir dış ticaret altyapısının oluşturulması, ülkelerin küresel krizlerden daha az etkilenmesini sağlayacaktır. Dış ticaret faaliyetleri, ülkelerin sanayi yapıları ve ekonomik gelişimleri açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle ihracat, ülkeye döviz girişi sağlaması ve sanayi sektörünün gelişiminde belirleyici bir rol üstlenmesi sebebiyle ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkilidir. Yurt içinde üretilen ürünlere olan talep artıka üretim kapasitesi ve ürün çeşitliliği de artmaktadır. Bu durum, hem verimlilik hem de istihdam artışına yol açmakta ve büyümeyi pozitif yönlü etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin üretim yapısının oluşmasında ithalat da önemli bir faktördür. Bilgi birikiminin sağlanması, AR-GE süreçleri ile bu bilginin üretime aktarılması ve katma değerli bir üretim deseninin oluşturulması öncelikle ithalat ile başlamaktadır. İthalat, yurt içinde üretilen malların hammadde veya ara mamulünün dışarıdan temini ile yeni ürünler üretilmesine ve/veya mevcut ürünlerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu sebeple, gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretin bir bütün olarak incelenmesi rekabet gücünün anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır.

Dış ticaret, sadece ülkeler için değil bölgesel düzeyde de gelişimi takip edilmesi gereken faaliyetler bütünüdür. Ülkeler arası rekabet koşulları değiştiği gibi, ülke içinde ve bölgeler arasında da rekabet koşulları farklılık gösterebilmektedir. Bu bakımdan, bir bölgenin dış ticaret açısından güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması, bölge kalkınmasının önünü açacak politikaların belirlenmesinde yol gösterici olacaktır.

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile olan yakın ticari ilişkileri, Asya ve Avrupa arasındaki transit ülke konumu ile zengin beşeri ve doğal kaynaklarıyla dünya dış ticaretinde önemli rol oynayan ülkelerden

biridir. Ülke ekonomileri ve gelişmişlik seviyeleri açısından büyük önem taşıyan dış ticaret faaliyetleri, son yıllarda önemli dalgalanmalar yaşamış ve çeşitli yapısal değişikliklere uğramıştır. Özellikle COVID-19 salgını ile birlikte tüm dünyada yaşanan belirsizlik ortamı üretimin azalmasına, eksik istihdam koşullarına ve iktisadi dengesizliklere yol açmıştır. Bu süreçten diğer tüm ülkeler gibi etkilenen Türkiye, lojistik sektörü için elverişli konumu, hızlı teslimat yeteneği ve üretim hızı gibi avantajlarını kullanarak dış ticaretteki önemli konumunu korumayı başarmış ve toparlanma sürecine girmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan İzmir'in 2013-2023 dönemindeki dış ticaret gelişiminin incelenmesi ve bu dönemde ülke ile ürün yoğunlaşmasının analiz edilmesidir. İzmir özelinde, dış ticarete ülke ve ürün yoğunlaşmasına odaklanan yakın dönemli bir analizin bulunmaması, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu kapsamda, çalışma beş bölümde ele alınmıştır. Giriş bölümünü takip eden birinci bölümde, dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, teknoloji düzeyinin önemi ile dış ticarete ürün ve ülke yoğunlaşmasının önemi ele alınmış ve konuya ilişkin literatür taramasına yer verilmiştir. İkinci bölümde, araştırmada kullanılan veri ve yöntem hakkında bilgi aktarılmıştır. Üçüncü bölümde, elde edilen bulgular ortaya konulmuş; son bölümde ise çalışmanın genel değerlendirmesi yapılmış ve İzmir'in dış ticaretinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

1. Dış Ticaret ve Yoğunlaşma

Dış ticaret; mal, hizmet ve sermayenin ulusal sınırların dışına akışı ile ilgilidir. Günümüzde, artan nüfusun ihtiyaç ve taleplerini karşılamak için hem ihracat hem de ithalat, ülkeler açısından giderek daha önemli hale gelmiştir. Gün geçtikçe artan dış ticaret faaliyetleri, birçok ülkenin gayri safi milli hasılasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmaların Adam Smith ile başladığı değerlendirilebilir. Adam Smith'in "uzmanlaşma"

kavramında ve David Ricardo'nun "karşılaştırmalı üstünlük" teorisinde, dış ticaretin ekonomik büyümenin motoru olduğu tezi öne çıkmaktadır (Gül vd., 2013). Daha sonraki süreçte, farklı iktisadi ekollerden birçok iktisatçı bu konu üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Ekonomik büyüme modelleri ve etkilerini inceleyen çalışmalarda, özellikle dış ticaretin genişletici rolüne vurgu yapılmaktadır. İspir ve diğerleri (2009), Türkiye'nin ekonomik büyümesine ihracat ve ithalatın birlikte katkı sağladığını belirtmektedir. İhracatın artması, kalite, rekabet gücü ve verimliliğin yükselmesine katkıda bulunmakta; bu durum ise ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır. Aytaç (2017), dış ticaret hacmindeki artışın, teknolojik gelişmeler ve artan rekabet gücü ile beraber istihdamı ve iş gücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığını tespit etmiştir. İthalat açısından değerlendirildiğinde, Taştan (2010), ithalatın, yeni teknoloji transferleri ile kaliteli ara mal ve sermaye mallarına ulaşılabilmesine olanak sağlaması nedeniyle oldukça önemli olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Ataklı Yavuz ve Karakaş (2021), Türkiye dış ticaretinin 1980-2018 yıllarını kapsayan dönemini analiz etmiş ve ihracatın ekonomik büyümenin nedeni olduğunu; ithalatın da ihracatın nedeni olarak işlev gördüğünü tespit etmiştir.

Dış ticaretin gelişimini yalnızca rakamsal verilerle değerlendirmek yetersiz bir yaklaşım olacaktır. Dış ticaretin büyüklüğü kadar, büyümenin niteliği de incelenmesi gereken önemli bir konudur. Özellikle ürün ve ülke çeşitlendirmesi, bu süreçte dikkatle izlenmesi gereken kritik göstergeler arasında yer almaktadır. Dış ticarete, ihracat gelirlerinin az sayıda ürüne dayanması ve/veya ihracatın sınırlı pazarlara gerçekleştirilmesi, ülkeleri dış talepte meydana gelebilecek dalgalanmalara karşı risk altında bırakmaktadır. Buna karşılık, çok sayıda pazara yönelik olarak ve/veya geniş bir ürün yelpazesine yapılan ihracat, dış talepteki dalgalanmalara rağmen diğer pazarlar ve ürünlerle bu kayıpları ikame edebilecek esnekliğe ve dayanıklılığa sahip olacaktır.

Küresel piyasalarda giderek artan rekabet, ekonomik gücünü artırmak ve daha rekabetçi bir konuma ulaşmak isteyen ülkeleri, dış ticarete hem pazar hem de ürün çeşitliliğini artırmaya yönelik stratejiler geliştirmeye yönlendirmektedir. Çimen ve Kutlu (2023), dış ticarete istikrarı yakalamak ve sürdürülebilirliği sağlamak açısından ihracat ile ithalatta ürün ve pazar çeşitliliğinin büyük önem taşıdığını belirtmiştir.

Dış ticarete ürün ve pazar çeşitlenmesi ile yoğunlaşma üzerine Türkiye'de yapılan bazı çalışmalar ve bu çalışmalar kapsamında elde edilen bulgular, Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1: Dış Ticarete Ürün ve Pazar Çeşitlenmesi ile Yoğunlaşma Üzerine Yapılan Çalışmalardan Örnekler
(Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yazar	Dönem	Yöntem	Tespitler
Kösekahyaoğlu (2007)	1980-2005	Gini-Hirschman Endeksi	Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrası dış ticaretinde, ithalatın ürün yapısında küçük değişiklikler gözlemlenirken ihracatta yapısal değişim tespit edilmemiştir.
Ayrancı (2009)	1996-2004	Herfindahl Hirschman Endeksi	Türkiye'nin dış ticaret yoğunlaşmasının azalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.
Doğan ve Kaya (2011)	1996-2009	Yoğunlaşma Oranı ve Herfindahl Endeksi	Gümrük Birliği sonrası Türkiye'nin AB ülkeleriyle dış ticareti analiz edilmiş; ihracatta teknoloji düzeyi açısından yapısal değişim olduğu, ancak ithalatta böyle bir değişimin gözlemlenmediği tespit edilmiştir.
Erkan ve Sunay (2016)	2000-2014	Yoğunlaşma Oranı ve Gini-Hirschman Endeksi	Türkiye'nin dış ticaretinde, ürün ve pazar bazında yoğunlaşmaların azaldığı tespit edilmiştir.
Yıldırım ve Özbaş (2018)	2012-2016	Herfindahl Hirschman Endeksi	Türkiye'nin dış ticaretinin ülke ve ürün açısından yoğunlaşma düzeylerine bakılmış, özellikle AB ülkeleriyle yapılan dış ticarete yoğunlaşma oranının arttığı tespit edilmiştir.
Akar ve Ay (2019)	1996-2013	Yoğunlaşma Oranı	Türkiye'nin ihracat kompozisyonunda yoğunlaşmanın azaldığı tespit edilmiştir.
Oral Çevirmez (2021)	1996-2018	Yoğunlaşma Oranı ve Herfindahl Endeksi	Türkiye ihracatında, ürün yoğunlaşmasının belli yıllarda arttığı; ülke yoğunlaşmasının ise zamanla azaldığı tespit edilmiştir.
Çimen ve Kösekahyaoğlu (2022)	2011-2021	Gini-Hirschman Endeksi	Türkiye ve BRICS ülkeleriyle yapılan dış ticaret analizlerinde, ürün bazlı yoğunlaşmanın azaldığı ve Türkiye'nin hem ithalatında hem de ihracatında ürün çeşitliliğinin arttığı belirlenmiştir. Bu artışın, ihracat ürün çeşitliliğinde ithalata göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
Çimen ve Kutlu (2023)	2012-2021	Gini-Hirschman Endeksi	Türkiye'nin ürün çeşitliliğini, İran ve Çin'e yaptığı ihracat ile İran, Hindistan, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya'dan yaptığı ithalatta artırdığı tespit edilmiştir.

Dış ticaret söz konusu olduğunda, rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri teknoloji düzeyidir. İhracata dayalı büyüme modelini benimseyen ülkelerde, özellikle yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracatı önem arz etmektedir. Avcı ve Işık (2023), ileri teknoloji düzeyine sahip ürün ihracatını büyümeyi etkileyen temel koşullardan biri olarak değerlendirmektedir. Falk (2009), OECD ülkelerinden 22'sinde yüksek teknoloji düzeyine sahip ürün ihracatı ile AR-GE yoğunluğunun, ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, yüksek teknolojili ürünlerin ihracatının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu; bununla birlikte, AR-GE yoğunluğunun ekonomik büyüme için daha önemli ve açıklayıcı bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Akyol ve Mete (2021) çalışmalarında, Türkiye'de 2018-2020 döneminde ihracat ve ithalatın teknoloji yoğunluğuna göre ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmiş;

teknoloji yoğunluğuna göre ithalat ve ihracatın ekonomik büyüme ile eşbütünlük olduğu sonucuna varmıştır. Benzer şekilde, Yıldız (2017); Durgun ve Çapık (2018); Erdil Şahin (2019); Canbay (2020) ve Avcı ve Işık (2023) tarafından yapılan çalışmalar, Türkiye'de farklı dönemlerde yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracatı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu çalışmalarda, yüksek teknolojili ürünlerin ihracatı ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Dış ticaret alanında, ülkeler gibi bölgeler de farklı avantaj ve dezavantajlara sahiptir. Bölgelerin rekabetçi üstünlüklerinin belirlenmesi, dış ticaret bağlamında bölgelerin kalkınma süreçlerine katkı sağlayarak ekonomik potansiyellerini ortaya çıkaracaktır. Bu sebeple dış ticaret faaliyetlerinin bölgesel düzeyde analiz edilmesi önem taşımaktadır. Türkiye'de bölge

ve il düzeyinde yapılan çalışmalar ne yazık ki sınırlıdır. Bu noktada, bölge ve il düzeyinde veriye ulaşmadaki güçlükler, özellikle dikkat çeken bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Dış ticarete yoğunlaşma alanında bölge veya il düzeyinde yapılan bazı çalışmalara örnekler şu şekildedir:

- İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) tarafından hazırlanan, İzmir İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması'nda (İZKA, 2012: 164-187), İzmir ili kapsamında dış ticaret ve yoğunlaşma analizlerine yer verilmiştir.
- Ankara Kalkınma Ajansı'nın (ANKARAKA) hazırladığı Ankara Dış Ticaret Analizi Raporu'nda, Ankara ili için dış ticarete yoğunlaşma oranları hesaplanmıştır (ANKARAKA, 2013: 33-61).
- Karadayı'nın (2019) araştırmasında, Denizli ilinde dış ticaretteki yoğunlaşma analiz edilmiştir.
- Ukav'ın (2017) çalışmasında, Adıyaman ilinin dış ticaret yapısı incelenmiştir.
- Şahin (2017), TR81 Düzey 2 Bölgesi'nin (Zonguldak, Karabük, Bartın) dış ticaret yapısı üzerine çalışmıştır.
- Tunç ve Kaya'nın (2017), Batı Akdeniz Bölgesi'nde ihracatı geliştirme sürecinde karşılaşılan sorunları belirlemek amacıyla bölgede ihracat gerçekleştiren firmalara yönelik uyguladığı anket çalışması bulunmaktadır.
- Selamcı ve Çetin'in (2020) araştırmasında, Marmara Bölgesi'nde ithalat ve ihracatın ekonomik büyüme ile ilişkisi incelenmiştir.

2. Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, 2013-2023 yılları arasında İzmir'in dış ticaret gelişiminin incelenmesi ve bu dönemde İzmir ilinin dış ticaretindeki ülke ve ürün çeşitliliğinin analiz edilmesidir. Bu amaçla, Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) elde edilen veriler², Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması Revizyon 4'e (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities/ISIC Rev.4) göre tasnif edilmiş; 2 basamaklı

(Bölüm) ve 4 basamaklı (Sınıf) ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında, öncelikle İzmir'in ihracat ve ithalat değerlerinin yıllar itibarıyla gelişimi incelenmiş; İzmir'in Ege Bölgesi ve Türkiye'deki yeri değerlendirilmiştir. Ardından, İzmir'in dış ticaret hacmi ve dış ticaret dengesi analiz edilerek, İzmir'de ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmış ve bu değerler, Ege Bölgesi ve Türkiye geneli değerleri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın devamında, İzmir imalat sanayi ihracat ve ithalatı teknoloji düzeyinde incelenmiş ve bu düzeylerde ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmıştır. Teknoloji düzeyine göre ürün sınıflaması için TÜİK tarafından hazırlanan ve Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (European Statistical Office/EUROSTAT) tarafından Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması Revizyon 2 (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne/NACE Rev.2) sınıflaması temel alınmış ve ISIC Rev.4 sınıflamasına uyarlanmış sınıflama sistemi kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, İzmir dış ticaretine ilişkin yoğunlaşma değerleri hesaplanmıştır. Yoğunlaşma değerleri, ihracatta sektör ve ülke düzeyinde çeşitlenme olup olmadığını ortaya koyması açısından dış ticaret analizlerinde son derece önemli bir gösterge niteliğindedir. Literatürde, yoğunlaşma değerlerinin analizinde çeşitli endekslerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında, yoğunlaşma oranı (CR), Herfindahl Hirschman endeksi (HHI), entropi endeksi (EI), nispi entropi endeksi (REI), Hall-Tidemann endeksi (HTI), kapsamlı yoğunlaşma endeksi (CCI) ve Gini endeksi bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında yoğunlaşma oranı (CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi (HHI) kullanılmıştır.

Yoğunlaşma Oranı (Concentration Ratio - CR)

Yoğunlaşma analizi firma, sektör ya da ülke bazlı olarak gerçekleştirilebilmektedir. CR, yoğunlaşma analizlerinde en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Bu oran, belirli sayıdaki birimin toplam içindeki paylarının kümülatif toplamalarının alınmasıyla hesaplanmakta ve formüle edilmektedir (Eşitlik 1):

2 TÜİK'ten 03.04.2024 tarih, E-27964695-622.03-29385 sayılı resmi yazı ile temin edilen veridir.

$$CR(m)=\sum_{i=1}^m P_i \cdot 100 \quad (1)$$

CR(m), yoğunlaşma oranını ifade eder; P_i ise bir firma, fasıl veya ülkenin toplam içindeki payını gösterir. Burada CR(1), en büyük birimin payını; CR(m) ise m'inci birimin birikimli payını ifade etmektedir. Birim sayısının az olması, yoğunlaşmanın arttığını; birim sayısının fazla olması ise yoğunlaşmanın azaldığını göstermektedir. Literatürde, genellikle CR(4), CR(8) ve CR(12) değerleri incelenmektedir.

Herfindahl-Hirschman Endeksi

Herfindahl-Hirschman endeksi, bütün birimlerin dikkate alınması ve birim sayısındaki değişikliklere duyarlı olması sebebiyle sıklıkla tercih edilen bir endekstir. Bu endeks, birimlerin toplam içindeki paylarının karelerinin toplamı alınarak hesaplanır. Formülasyonu (Eşitlik 2) aşağıdaki şekildedir:

$$HHI=\sum_{i=1}^N S_i^2 \quad (2)$$

Formülde yer alan S_i ; firma, fasıl veya ülkenin toplam içindeki payını ifade etmektedir. Bu endeks, N birim sayısı olmak üzere $1/N < HHI < 1$ aralığında bir değer alır. HHI değerinin artması, yoğunlaşmanın arttığını; HHI değerinin 0'a yaklaşması ise yüksek çeşitliliği göstermektedir. Bunun aksine, HHI değerinin 1'e yaklaşması çeşitliliğin düşük olduğuna işaret etmektedir.

3. Bulgular

Bu bölümde, öncelikle İzmir'in dış ticaretinin gelişimi ihracat ve ithalat bağlamında incelenmiş; ardından dış ticaret hacmi ve dengesi değerlendirilmiş ve

ihracatın ithalatı karşılama oranı analiz edilerek İzmir'in Ege Bölgesi ile Türkiye'deki yeri ortaya konulmuştur. İzmir dış ticaretinin önemli bir bölümünü oluşturan imalat sanayi ihracat ve ithalatı, teknoloji düzeyine göre analiz edilmiş; ihracatın ithalatı karşılama oranı, teknoloji düzeyine göre değerlendirilmiştir. Çalışmanın önemli bir kısmında ise İzmir'in ihracatında ürün ve ülke çeşitlenmesi ele alınmış, yoğunlaşma endeksleri hesaplanarak bu endekslerdeki değişimler ortaya konulmuştur.

3.1. İzmir Dış Ticaretinin Gelişimi, Ege Bölgesi ve Türkiye'deki Yeri

3.1.1. İhracat

2013-2023 döneminde Türkiye ihracatına bakıldığında, ihracat tutarının 161 milyar Amerikan dolarından 255,5 milyar Amerikan dolarına yükseldiği görülmektedir. Aynı dönemde, Ege Bölgesi ihracatı 17 milyar Amerikan dolarından 27,8 milyar Amerikan dolarına; İzmir ihracatı ise 10,8 milyar Amerikan dolarından 17 milyar Amerikan dolarına yükselmiştir. Artış hızları değerlendirildiğinde, Türkiye ve İzmir'in ihracat tutarlarının yüzde 58 oranında artış gösterdiği; Ege Bölgesi ihracatının ise yüzde 62,6 oranında bir artış kaydettiği görülmektedir. Bu dönemde, İzmir'in Türkiye ihracatı içerisindeki payı belirgin bir değişim göstermemiş ve ortalama yüzde 6,7 seviyelerinde seyretmiştir. Her ne kadar İzmir'in hacim olarak ihracat miktarı artmış olsa da, Türkiye ihracatındaki payının arzu edilen düzeyde bir artış göstermediği anlaşılmaktadır. İzmir'in Ege Bölgesi ihracatındaki payı ise inişli ve çıkışlı bir seyir izleyerek yüzde 63,4'ten yüzde 61,6'ya gerilemiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Yıllara Göre İhracat Tutarları ve Değişimleri (Kaynak: TÜİK, 2024)

Yıl	İzmir (Milyon \$)	Değişim (%)	Ege Bölgesi (Milyon \$)	Değişim (%)	Türkiye (Milyon \$)	Değişim (%)	İzmir/Ege Bölgesi (%)	İzmir/ Türkiye (%)
2013	10.863		17.146		161.481		63,4	6,7
2014	11.111	2,3	17.730	3,4	166.505	3,1	62,7	6,7
2015	9.459	-14,9	15.463	-12,8	150.982	-9,3	61,2	6,3
2016	9.713	2,7	15.699	1,5	149.247	-1,1	61,9	6,5
2017	10.934	12,6	17.596	12,1	164.495	10,2	62,1	6,7
2018	12.265	12,2	19.656	11,7	177.169	7,7	62,4	6,9
2019	12.169	-0,8	19.689	0,2	180.833	2,1	61,8	6,7
2020	11.636	-4,4	19.032	-3,3	169.638	-6,2	61,1	6,9
2021	14.737	26,6	24.725	29,9	225.214	32,8	59,6	6,5
2022	17.015	15,5	28.005	13,3	254.170	12,9	60,8	6,7
2023	17.175	0,9	27.871	-0,5	255.538	0,5	61,6	6,7

2015 yılında, Türkiye ve Ege Bölgesi'nde ihracatın azaldığı görülmektedir. Bu süreçte, küresel krizin etkisi ile Türkiye ihracatında önemli bir paya sahip olan ülkelerde büyüme hızlarının düşmesi ve buna bağlı olarak ithalatlarının azalması etkili olmuştur. Bu dönem özellikle İzmir'i olumsuz etkilemiş; il ihracatında yüzde 15'e yakın bir azalış yaşanmıştır. Aynı dönemde, ihracattaki azalış, Ege Bölgesi için yüzde 12,8; Türkiye geneli için yüzde 9,8 olarak gerçekleşmiştir. Bir diğer kritik dönem olan 2019 ve 2020 yıllarında da hem Türkiye genelinde hem de diğer bölgelerde ihracatın daraldığı görülmektedir. Bu dönemde ihracatta yaşanan düşüşün temel nedeninin, COVID-19 pandemisinin yarattığı ekonomik etkiler olduğu değerlendirilmektedir. Ancak İzmir'in ihracatındaki daralma, diğer bölgelere kıyasla daha düşük seviyede kalmıştır. Bu durum, İzmir ekonomisinin zaman içinde daha dirençli bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir. 2021 ve sonrasındaki dönemde, Türkiye ve İzmir'de ihracat oranlarında yeniden artış yaşanmıştır. Özellikle 2023 yılında, Ege Bölgesi ihracatında bir düşüş yaşanmasına karşın İzmir'in ihracatı artmış ve bu artış oranı Türkiye'nin genel ihracat artış oranının üzerinde gerçekleşmiştir.

3.1.2. İthalat

İthalat rakamları incelendiğinde, 2013-2023 döneminde Türkiye ithalatının 260,8 milyar Amerikan dolarından 361,8 milyar Amerikan dolarına ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde, Ege Bölgesi ithalatı 17,6 milyar Amerikan dolarından 20,3 milyar Amerikan dolarına; İzmir ithalatı ise 11,8 milyar Amerikan dolarından 12,9 milyar Amerikan dolarına yükselmiştir. Artış oranları değerlendirildiğinde, Türkiye'nin ithalatında yüzde 38,7 artış yaşanırken İzmir'in ithalatındaki artış oranının yalnızca yüzde 9,9 olduğu dikkat çekmektedir. Aynı dönemde, Ege Bölgesi'nin ithalat artış oranı ise yüzde 14,8 olarak gerçekleşmiştir. İzmir'in ithalat artış hızı, hem Türkiye'nin hem de Ege Bölgesi'nin artış hızının altında kalmıştır. Bu dönemde, İzmir'in Ege Bölgesi ve Türkiye ithalatındaki payları incelendiğinde, Türkiye'deki payının yüzde 4,5'ten yüzde 3,6'ya; Ege Bölgesi'ndeki payının ise yüzde 66,7'den yüzde 63,8'e gerilediği görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Yıllara Göre İthalat Tutarları ve Değişimleri (Kaynak: TÜİK, 2024)

Yıl	İzmir (Milyon \$)	Değişim (%)	Ege Bölgesi (Milyon \$)	Değişim (%)	Türkiye (Milyon \$)	Değişim (%)	İzmir/Ege Bölgesi (%)	İzmir/Türkiye (%)
2013	11.769		17.648		260.823		66,7	4,5
2014	11.115	-5,6	17.300	-2	251.142	-3,7	64,3	4,4
2015	9.809	-11,7	15.558	-10,1	213.619	-14,9	63,1	4,6
2016	9.744	-0,7	14.628	-6	202.189	-5,4	66,6	4,8
2017	10.913	12	16.905	15,6	238.715	18,1	64,6	4,6
2018	10.586	-3	16.145	-4,5	231.152	-3,2	65,6	4,6
2019	8.676	-18	13.331	-17,4	210.345	-9	65,1	4,1
2020	8.476	-2,3	13.250	-0,6	219.517	4,4	64	3,9
2021	10.957	29,3	17.362	31	271.426	23,6	63,1	4
2022	13.576	23,9	20.755	19,5	363.711	34	65,4	3,7
2023	12.929	-4,8	20.256	-2,4	361.766	-0,5	63,8	3,6

Yıllara göre değişim oranları incelendiğinde, 2020-2022 döneminde ithalat değerlerinin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. COVID-19 pandemisi döneminde, tüm dünyada olduğu gibi dış ticaret hacmi ve eğilimlerinde beklenmedik değişiklikler yaşanmış ve bu durum Türkiye genelini ve bölgesel ticareti de etkilemiştir. Pandemi sonrasında normalleşme sürecinin başlamasıyla birlikte ithalat tutarlarında azalma eğilimi gözlemlenmiştir. 2022-2023 yıllarında ise İzmir'in ithalatının, Ege Bölgesi ve Türkiye genelindeki azalış oranından daha yüksek bir düşüş kaydettiği dikkat çekmektedir.

3.2. Dış Ticaret Hacmi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Dış ticaret hacmindeki gelişmeler değerlendirildiğinde, 2013-2023 döneminde Türkiye'nin dış ticaret hacminin 422,3 milyar Amerikan dolarından 617,3 milyar Amerikan dolarına yükseldiği görülmektedir. Aynı dönemde, Ege Bölgesi'nin dış ticaret hacmi 34,8 milyar Amerikan dolarından 48,1 milyar Amerikan dolarına; İzmir'in dış ticaret hacmi ise 22,6 milyar Amerikan dolarından 30,1 milyar Amerikan dolarına yükselmiştir. 11 yıllık dönem için dış ticaret hacmindeki artış oranları, Türkiye için yüzde 46,3; Ege Bölgesi için yüzde 38,3

ve İzmir için yüzde 33 olarak gerçekleşmiştir. İzmir'in dış ticaret hacmi, bu dönemde Türkiye'ye kıyasla daha düşük bir artış oranı sergilemiş olsa da dış ticaret dengesi açısından İzmir'in Türkiye'ye göre daha avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin dış ticaret açığı 2013 yılında 99,3 milyar Amerikan doları iken, 2023 yılında 106,2 milyar Amerikan dolarına yükselmiştir. İzmir ise 2013 yılında 906 milyon Amerikan doları dış ticaret açığı verirken, 2023 yılında yaklaşık 4,3 milyar Amerikan doları dış ticaret fazlasına ulaşmıştır.

Benzer bir iyileşme Ege Bölgesi'nde de gözlemlenmektedir. Bölge, 2013 yılında 502,3 milyon Amerikan doları dış ticaret açığı verirken 2023 yılında 7,6 milyar Amerikan doları dış ticaret fazlasına ulaşmıştır. Ege Bölgesi, 2016 yılında pozitif bir dış ticaret dengesi sergilemeye başlarken İzmir bu iyileşmeyi 2017 yılında gerçekleştirmiştir. Özellikle 2018 yılı, hem Ege Bölgesi hem de İzmir için önemli bir gelişme yılı olarak öne çıkmaktadır. Bu yılda ihracat oranları yüzde 11 ila 12 aralığında artarken ithalat oranları ise yüzde 3 ila 4,5 arasında azalmış ve dış ticaret dengesi önemli ölçüde fazla vermiştir (Tablo 4). Ege Bölgesi ve İzmir'in dış ticaret dengesi açısından ihracatın pozitif yönlü gelişiminde en büyük etken, bölgenin tarım ve gıda imalatı sektörlerinde sahip olduğu avantajlardır.

Tablo 4: Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi (milyon Amerikan doları) (Kaynak: TÜİK, 2024)

Yıl	Türkiye		Ege Bölgesi		İzmir	
	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2013	422.304	- 99.342	34.795	- 502	22.632	- 906
2014	417.647	- 84.638	35.030	430	22.225	- 4
2015	364.601	- 62.637	31.021	- 95	19.268	- 350
2016	351.436	- 52.942	30.328	1.071	19.457	- 30
2017	403.210	- 74.221	34.501	691	21.847	22
2018	408.321	- 53.984	35.801	3.511	22.850	1.679
2019	391.178	- 29.512	33.019	6.358	20.845	3.493
2020	389.155	- 49.879	32.282	5.781	20.113	3.160
2021	496.640	- 46.211	42.087	7.364	25.694	3.781
2022	617.880	- 109.541	48.760	7.250	30.591	3.439
2023	617.305	- 106.228	48.127	7.615	30.104	4.246

İhracatın ithalatı karşılama oranları incelendiğinde benzer bir tabloyu görmek mümkündür. Türkiye'nin ihracatının ithalatı karşılama oranı, 2013 yılında yüzde 61,9 seviyesindeyken 2023 yılında küçük bir artış ile yüzde 70,6'ya yükselmiştir. Diğer bir deyişle, Türkiye'nin ihracatı ithalatın altında yatay bir seyir izlemektedir. Ege Bölgesi ve İzmir'in ihracatın ithalatı karşılama oranları ise 2013 yılında sırasıyla yüzde 97,2 ve yüzde 92,3 olarak gerçekleşmişken 2023 yılında pozitif değere geçerek sırasıyla yüzde 137,6 ve yüzde 132,8'e ulaşmıştır. Bu durum, bölge ve il ihracatının ithalat değerlerini geçtiğini

ve dış ticaret fazlası verdiğini göstermektedir. Ege Bölgesi, 2016 yılında dış ticaret fazlası vermeye başlamış; İzmir ise 2017 yılında artı değere ulaşmıştır. Bununla birlikte, 2019 yılında en yüksek seviyeye ulaşan ihracatın ithalatı karşılama oranları, sonraki yıllarda düşüş göstermiştir. Benzer bir eğilim Türkiye için de geçerlidir. Bu düşüşün temel nedeninin, COVID-19 pandemisi sonrası küresel dış ticarete yaşanan aksamaların Türkiye üzerindeki etkisi olduğu değerlendirilmektedir. 2023 yılında ise ihracat artmış ve Türkiye'nin ihracatının ithalatı karşılama oranı yeniden yükselmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıllar	Türkiye	Ege Bölgesi	İzmir
2013	61,9	97,2	92,3
2014	66,3	102,5	100,0
2015	70,7	99,4	96,4
2016	73,8	107,3	99,7
2017	68,9	104,1	100,2
2018	76,7	121,8	115,9
2019	86,0	147,7	140,3
2020	77,3	143,6	137,3
2021	83,0	142,4	134,5
2022	69,9	134,9	125,3
2023	70,6	137,6	132,8

3.3. İzmir İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Teknoloji Seviyesi

İzmir'in dış ticaret yapısı incelenirken, dış ticarete konu olan sektörlerin teknoloji düzeyindeki gelişimlerini ayrıca ele almak faydalı olacaktır. Bu bölümde, EUROSTAT gruplandırmasına paralel olarak TÜİK tarafından hazırlanan teknoloji düzeylerine göre ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır.

İzmir'in ihracatında düşük teknoloji düzeyine sahip ürünlerin payı, 2013 yılında imalat sanayi ihracatının yüzde 39,8'ini oluştururken 2023 yılında bu oran yüzde 37,8'e düşmüştür. Benzer bir düşüş, orta-düşük teknoloji düzeyine sahip ürün grubunda da gözlemlenmiş; bu grubun ihracattaki payı son 11 yıllık dönemde yüzde 24,4'ten yüzde 23'e

gerilemiştir. Buna karşılık, orta-yüksek ve yüksek teknoloji düzeyi ürün gruplarının ihracatında artış görülmektedir. Orta-ileri teknoloji düzeyi ürün ihracatı, yüzde 35,1'den yüzde 38,1'e; yüksek teknoloji düzeyi ürün ihracatı ise yüzde 0,7'den yüzde 1,2'ye yükselmiştir. Ancak, ileri teknoloji düzeyi ürünlerin toplam imalat sanayi ihracatındaki payı hala oldukça düşüktür.

Özellikle, orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracat miktarının imalat sanayi ihracatındaki oranı dikkat çekmektedir. Bu ürün grubunun ihracatı, yıllar içinde toplamın yüzde 35 ila 39'unu oluşturarak 2023 yılında imalat sanayinde en yüksek ağırlığa sahip ürün grubu haline gelmiş ve yüzde 38,1 seviyesine ulaşmıştır (Tablo 6).

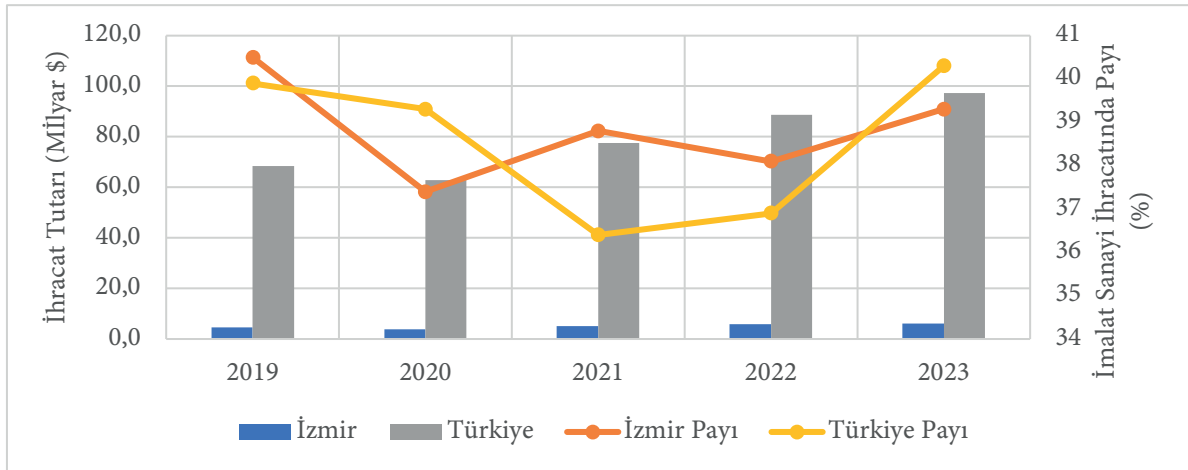
Tablo 6: İzmir İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (milyon Amerikan doları)
(Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Yüksek	Payı (%)	Orta-Yüksek	Payı (%)	Orta-Düşük	Payı (%)	Düşük	Payı (%)
2013	68	0,7	3.330	35,1	2.320	24,4	3.776	39,8
2014	75	0,8	3.385	35,1	2.190	22,7	3.981	41,3
2015	67	0,8	3.010	36,2	1.618	19,5	3.618	43,5
2016	69	0,8	3.043	35,7	1.618	19	3.790	44,5
2017	98	1	3.612	36,7	1.983	20,1	4.147	42,1
2018	114	1	4.170	37,7	2.417	21,9	4.359	39,4
2019	135	1,2	4.344	39,3	2.223	20,1	4.347	39,3
2020	134	1,3	3.797	36,1	2.089	19,9	4.485	42,7
2021	171	1,3	5.034	37,5	3.172	23,6	5.045	37,6
2022	187	1,2	5.772	36,9	3.840	24,6	5.830	37,3
2023	181	1,2	5.976	38,1	3.608	23	5.929	37,8

İzmir ihracatında yüksek ve orta-yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin payının yıllar içindeki gelişimine bakıldığında, 2019 yılında yüzde 40,5 olan oranın 2023 yılına gelindiğinde yüzde 39,3'e gerilediği görülmektedir. Türkiye genelinde ise bu durum tersine bir gelişme göstermiş ve 2019 yılında yüzde 39,9 olan bu oran, 2023 yılında yüzde 40,3'e yükselmiştir. Hem İzmir hem de Türkiye için bu oranın yıllar içinde dalgalı bir seyir izlediği dikkat

çekmektedir. Özellikle, 2021 ve 2022 yıllarında Türkiye ortalamasının üzerinde olan İzmir, 2023 yılında bu oranın altında kalmıştır (Şekil 1).

Bu durum, İzmir'de AR-GE yatırımlarının ve yenilikçiliğe yönelik faaliyetlerin artırılması gerektiğini ve ihracatın teknoloji düzeyinin yükseltilmesi için stratejik önlemler alınmasının önemini ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Yüksek ve Orta-Yüksek Düzey Teknoloji İhracatı - İzmir ve Türkiye
(Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır.)

İzmir ithalatı, teknoloji düzeyi açısından incelendiğinde ihracattan biraz farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Düşük teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ithalatı, son 11 yıllık dönemde artış göstermiş ve 2013 yılında yüzde 25,3 olan pay, 2023 yılında yüzde 26,1'e yükselmiştir. Buna karşılık, orta-düşük teknoloji düzeyine sahip ürün grubunun ithalatı azalma göstermiştir. 2013 yılında yüzde 28,5 olan ithalat payı, 2023 yılında yüzde 24,5'e

gerilemiştir. Orta-ileri teknoloji düzeyi ürün grupları, toplam imalat sanayi ithalatı içinde en yüksek paya sahip grubu oluşturmaktadır. Bu grubun ithalat payı, 2013 yılında yüzde 43,5 iken, 2023 yılında yüzde 44,7'ye yükselmiştir. Yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ithalatı ise ihracatta olduğu gibi yükseliş eğilimi göstermektedir. 2013 yılında yüzde 2,2 olan bu grubun ithalat payı, 2023 yılında yüzde 3,7'ye yükselmiştir (Tablo 7).

Tablo 7: İzmir İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (milyon Amerikan doları)
(Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Yüksek	Payı (%)	Orta-Yüksek	Payı (%)	Orta-Düşük	Payı (%)	Düşük	Payı (%)
2013	236	2,2	4.594	43,5	3.015	28,5	2.674	25,3
2014	291	3,0	4.105	42,0	2.596	26,6	2.719	27,8
2015	248	2,8	3.749	42,6	2.296	26,1	2.352	26,8
2016	278	3,2	3.950	45,0	2.097	23,9	2.338	26,6
2017	301	3,2	3.951	41,4	2.575	27,0	2.456	25,7
2018	266	2,8	3.784	40,5	2.857	30,5	2.404	25,7
2019	230	3,1	3.252	43,3	1.903	25,3	2.096	27,9
2020	229	3,2	3.214	44,8	1.557	21,7	2.120	29,5
2021	276	3,1	4.253	47,6	1.965	22,0	2.377	26,6
2022	330	2,9	5.157	45,0	2.597	22,7	3.250	28,4
2023	420	3,7	5.016	44,7	2.748	24,5	2.931	26,1

Dış ticaretin önemli göstergelerinden biri olan ihracatın ithalatı karşılama oranları, teknoloji düzeyine göre de incelenmiştir. Düşük teknoloji düzeyine sahip ürün gruplarında ihracatın ithalatı karşılama oranının yıllar içinde arttığı görülmektedir. Başka bir deyişle, İzmir, ithal ettiği için çok daha fazla düşük teknoloji düzeyine sahip ürün ihraç etmektedir. Orta-düşük teknoloji düzeyine bakıldığında, 2013 yılında yüzde 76,9 olan ihracatın ithalatı karşılama oranının, 2023 yılına gelindiğinde yüzde 131,3'e ulaştığı görülmektedir. Bu oran dönem

içinde 2021 yılında yüzde 161,4 ile en yüksek seviyesine ulaşmış, ancak son iki yılda düşüş göstermiştir. 2023 yılında, tüm imalat sanayi içinde en yüksek ithalat ve ihracat payına sahip olan orta-yüksek teknolojiye sahip ürün grubunda da ihracatın ithalatı karşılama oranının giderek arttığı dikkat çekmektedir. 2013 yılında yüzde 72,5 olan oran, 2023 yılında yüzde 119,1'e yükselmiştir (Tablo 8). Bu gelişmelerin, İzmir dış ticareti açısından olumlu olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 8: İzmir İmalat Sanayinde Teknoloji Düzeyine Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Yüksek	Orta-Yüksek	Orta-Düşük	Düşük
2013	28,8	72,5	76,9	141,2
2014	25,7	82,5	84,3	146,4
2015	27,0	80,3	70,5	153,8
2016	24,8	77,1	77,2	162,1
2017	32,7	91,4	77,0	168,9
2018	42,7	110,2	84,6	181,3
2019	58,7	133,6	116,8	207,4
2020	58,5	118,1	134,1	211,5
2021	61,8	118,4	161,4	212,3
2022	56,5	111,9	147,9	179,4
2023	43,2	119,1	131,3	202,3

Yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin dış ticaretine bakıldığında, ihracatın ithalatı karşılama oranının 2021 yılına kadar sürekli artış eğilimi göstererek yüzde 61,8'e ulaştığı, ancak son iki yılda tekrar düşüşe geçtiği, 2023 yılında yüzde 43,2'ye gerilediği görülmektedir.

3.4. İzmir İli Dış Ticaretinde Ülke ve Ürün Yoğunlaşması

Yoğunlaşma değerleri, dış ticarete ülke düzeyinde veya sektörel düzeyde çeşitlenmenin ortaya konulması açısından önemli bir göstergedir. İhracata dayalı büyüme modeline sahip ekonomilerde, az sayıda ülkeye veya sektöre bağımlı ihracat gelirleri, dış talepte oluşabilecek daralmalara karşı dirençli olamayacaktır. Bu durum, ihracat gelirlerinde meydana gelebilecek bir düşüşün ekonomide istikrarsızlığa yol açmasına sebep olabilecektir. Buna karşılık, ihracatın çok

sektörlü bir yapıyla daha fazla sayıda ülkeye yapılması, ihracat gelirlerinin sürdürülebilirliğini sağlayacak ve ekonomiyi daha dirençli hale getirecektir. Bu bağlamda, İzmir'in dış ticaretine ilişkin ülke ve sektör bazındaki yoğunlaşmaların ortaya konulması önem taşımaktadır.

3.4.1. İhracatta Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

3.4.1.1. İhracatta Ülke Yoğunlaşma Oranları

Bu bölümde, öncelikle İzmir'in ihracatında ülke yoğunlaşması incelenmektedir. Araştırmanın 11 yıllık veri seti kapsamında, analiz için 2013, 2018 ve 2023 yılları seçilmiştir. İhracat yoğunlaşma değerleri, dört yıllık dönemler üzerinden değerlendirilerek İzmir'in ihracatında ülke yoğunlaşması eğilimi analiz edilmiştir.

İzmir'in ihracat değerlerinin ülkelere göre dağılımına bakıldığında, özellikle AB ülkeleri ve ABD'nin öne çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, Rusya, Irak, Çin ve Suudi Arabistan gibi ülkelere de önemli ölçüde ihracat yapılmaktadır. 2013-2023 döneminde,

ilk sekiz sırada yer alan ülkeler zamanla farklı sıralamalarda yer alsa da listede yer alan ülkeler değişmemiştir. 2013, 2018 ve 2023 yılları itibarıyla İzmir'in ülke bazında ihracat yoğunlaşma oranları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: İzmir İhracatında Ülke Yoğunlaşma Oranları (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

CR(m)	2013			2018			2023		
	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	Almanya	13,7	13,7	Almanya	14,7	14,7	Almanya	14,3	14,3
CR(2)	ABD	7,8	21,5	ABD	9,3	24,0	ABD	8,3	22,6
CR(3)	Birleşik Krallık	6,1	27,6	Birleşik Krallık	6,9	30,9	İspanya	5,4	28,0
CR(4)	İspanya	4,9	32,5	İspanya	6,7	37,6	İtalya	5,1	33,1
CR(5)	İtalya	4,6	37,1	İtalya	5,2	42,8	Birleşik Krallık	5,0	38,0
CR(6)	Hollanda	4,3	41,4	Fransa	4,6	47,4	Fransa	4,2	42,3
CR(7)	Fransa	4,2	45,6	Hollanda	4,0	51,4	Hollanda	4,1	46,4
CR(8)	Rusya	3,3	48,9	Yunanistan	2,4	53,8	Rusya	3,8	50,2
CR(9)	Irak	2,8	51,8	Belçika	2,4	56,2	Polonya	2,7	52,9
CR(10)	Çin	2,8	54,6	Rusya	1,9	58,1	Belçika	2,5	55,3
CR(11)	Belçika	2,1	56,7	İsrail	1,7	59,8	Irak	1,8	57,1
CR(12)	Suudi Arabistan	2,0	58,6	Polonya	1,7	61,5	İsrail	1,7	58,8
CR(13)	İran	1,8	60,4	Mısır	1,6	63,1	Romanya	1,6	60,5
CR(14)	İsrail	1,7	62,1	Çin	1,4	64,5	İran	1,5	62,0
CR(15)	Güney Kore	1,7	63,9	Romanya	1,4	65,9	Mısır	1,4	63,4
CR(16)	Yemen	1,7	65,6	İran	1,4	67,3	Yunanistan	1,3	64,7
CR(17)	Brezilya	1,5	67,1	Hindistan	1,4	68,7	Danimarka	1,3	65,9
CR(18)	Romanya	1,4	68,5	Suudi Arabistan	1,3	70,0	Çin	1,2	67,2
CR(19)	Libya	1,3	69,8	Irak	1,3	71,2	Malta	1,2	68,4
CR(20)	Danimarka	1,2	71,0	Macaristan	1,1	72,3	Portekiz	1,1	69,5

Ülke yoğunlaşma oranlarının artması, ihracatın az sayıda ülkeye yapıldığı; azalması ise ülke çeşitliliğinin arttığı anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, İzmir ihracatında 2013, 2018 ve 2023 yılları için ilk dört ülkenin toplam payını gösteren CR(4) değerleri sırasıyla 32,5; 37,6; 33,1 olarak hesaplanmıştır. İlk sekiz ülkenin kümülatif payını gösteren CR(8) değerleri ise sırasıyla 48,9; 53,8; 50,2 olarak belirlenmiştir. Her iki yoğunlaşma değeri için de 2018 yılında bir artış gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, 2023 yılında yoğunlaşma oranlarının düşüş eğilimine geçtiği görülmekle birlikte, yine de 2013 yılındaki yoğunlaşma seviyelerinin üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, İzmir'in ihracat pazarlarındaki çeşitliliğin yeterince artırılmadığını göstermektedir. Özellikle, CR(8) değeri yüksek yoğunlaşma olarak adlandırılan 51 değerine yakınsamaktadır. CR(12) oranları da 2018 yılında yükselmiş, ardından düşüş eğilimine girmiş olmasına rağmen, 2013 yılına kıyasla 2023 yılında bir miktar artış göstermiştir. Bu veriler ışığında, İzmir'in ihracat pazarlarında daha fazla çeşitliliğe ulaşabilmesi için gerekli önlemlerin alınmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

3.4.1.2. İhracatta Sektör Yoğunlaşma Oranları

Bu bölümde, İzmir'in ihracatının 2013, 2018 ve 2023 yıllarındaki sektörel yoğunlaşma oranları, bölüm bazında (2 basamak) incelenmektedir. CR(4) oranı 2013, 2018 ve 2023 yılları için sırasıyla 43,9; 45; 45,3 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar 2018'den 2023'e kadar bu oran çok az artış göstermiş olsa da 11 yıllık dönemde oranın genel olarak artma eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, en çok ihracat yapılan ilk dört kaleme yoğunlaşmanın arttığını göstermektedir. CR(8) için farklı bir eğilim söz konusudur. CR(8) değeri 2013, 2018 ve 2023 yıllarında sırasıyla 71,5; 69; 70,8 olarak gerçekleşmiştir. 2013'ten 2018 yılına kadar ilk sekiz kalemdaki ihracat yoğunlaşma oranı azalırken 2023 yılında oranın tekrar artışa geçtiği görülmektedir. Benzer bir durum CR(12) oranında da gözlemlenmiş olup 2018 yılında 86,1'den 84,4'e düşen oran, 2023 yılında 70,8'e yükselmiştir (Tablo 10).

Tablo 10: İzmir'in İhracatında Sektör Yoğunlaşma Oranları (Bölüm/2 basamak) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2013		2018		2023					
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	14 - Giyim eşyalarının imalatı	13,4	13,4	14 - Giyim eşyalarının imalatı	12,7	12,7	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	14,7	14,7
CR(2)	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	11,3	24,7	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	11,4	24,1	28 - BYS makine ve teçhizat imalatı	11,2	25,9
CR(3)	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	10,1	34,8	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	11,3	35,5	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	9,9	35,8
CR(4)	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	9,1	43,9	28 - BYSmakine ve teçhizat imalatı	9,5	45,0	14 - Giyim eşyalarının imalatı	9,5	45,3
CR(5)	28 - BYS makine ve teçhizat imalatı	8,1	52,0	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	7,2	52,1	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	6,9	52,3
CR(6)	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	8,0	60,1	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	6,8	59,0	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	6,9	59,1
CR(7)	24 - Ana metal sanayii	6,7	66,8	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	5,3	64,3	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	6,0	65,2
CR(8)	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,7	71,5	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	4,7	69,0	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	5,6	70,8
CR(9)	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	4,2	75,6	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	4,6	73,6	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	5,4	76,2
CR(10)	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	3,8	79,4	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	77,7	24 - Ana metal sanayii	3,6	79,8
CR(11)	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,5	82,9	24 - Ana metal sanayii	3,6	81,3	17 - Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	2,9	82,7
CR(12)	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	3,2	86,1	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,1	84,4	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2,5	85,2
CR(13)	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2,5	88,6	12 - Tütün ürünleri imalatı	2,9	87,3	12 - Tütün ürünleri imalatı	2,3	87,5
CR(14)	17 - Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	2,2	90,8	17 - Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	2,8	90,1	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	2,0	89,5
CR(15)	12 - Tütün ürünleri imalatı	2,0	92,8	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	2,6	92,7	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,8	91,3
CR(16)	08 - Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	1,8	94,5	08 - Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	1,2	93,8	32 - Diğer imalatlar	1,6	92,9
CR(17)	31 - Mobilya imalatı	0,9	95,4	15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1,1	94,9	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1,3	94,2
CR(18)	15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0,9	96,3	03 - Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	1,1	96,0	31 - Mobilya imalatı	1,1	95,3
CR(19)	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	0,9	97,1	32 - Diğer imalatlar	1,0	97,0	03 - Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	1,0	96,3
CR(20)	32 - Diğer imalatlar	0,8	97,9	31 - Mobilya imalatı	0,9	97,8	15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0,9	97,2

Analizin bir diğer adımında, sektörel yoğunlaşma oranları bu kez sınıf bazında (4 basamak) incelenmiştir. CR(4) oranı, analiz edilen yıllar için sırasıyla 33,4; 32,6; 29,12 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, 2 basamakta ortaya çıkan yoğunlaşma oranı eğilimlerinden farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Oranın yıllar içinde düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. CR(8) oranında aynı eğilimin devam ettiği; 2013 yılında 50,2 olan oranın, 2018’de 46,7’ye, 2023 yılında ise 43,5’e gerilediği görülmektedir. CR(12) oranı da bu eğilimi desteklemekte olup, 2013 yılında 59 olan oran, 2018 yılında 56,8’e; 2023 yılında 53,2’ye düşmüştür (Tablo 11).

İzmir için 4 basamaklı sektörel yoğunlaşma oranları, 2 basamaklı sektörel yoğunlaşma oranlarından farklı bir tablo sergilemektedir. 2 basamakta artış gösteren yoğunlaşma oranlarının, 4 basamaklı incelemede azalış eğiliminde olması, İzmir ihracatı için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Özellikle 2 basamaklı incelemede sektörel çeşitliliğin istenilen ölçüde sağlanamadığı görülmektedir. Bu bağlamda, İzmir’in ihracatında sektörel yoğunlaşma oranlarının düşürülmesi ve sektörel çeşitliliğin artırılması yönünde önlemler alınması, İzmir’in ihracatta daha dirençli bir yapıya kavuşması açısından önem taşımaktadır.

Tablo 11: İzmir'in İhracatında Sektör Yoğunlaşma Oranları (Sınıf/4 basamak) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

CR(m)	2013			2018			2023		
	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	11,7	11,7	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	11,4	11,4	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	8,7	8,7
CR(2)	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	9,4	21,1	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	10,3	21,7	1410 - Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	8,6	17,3
CR(3)	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	6,2	27,3	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6,7	28,4	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6,9	24,2
CR(4)	1030 - Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	6,1	33,4	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	4,2	32,6	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	4,9	29,1
CR(5)	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,7	38,0	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	36,6	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	4,1	33,2
CR(6)	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	4,5	42,6	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	4,0	40,6	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	4,1	37,2
CR(7)	0115 - Tütün yetiştirilmesi	3,9	46,5	0115 - Tütün yetiştirilmesi	3,1	43,7	2599 - BYS diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	3,3	40,6
CR(8)	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	3,8	50,2	1200 - Tütün ürünleri imalatı	2,9	46,7	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	2,9	43,5
CR(9)	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	2,9	53,2	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2,7	49,4	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2,8	46,3
CR(10)	1392 - Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	2,0	55,2	2599 - BYS diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	2,7	52,0	2511 - Metal yapı malzemeleri imalatı	2,5	48,7
CR(11)	1200 - Tütün ürünleri imalatı	2,0	57,2	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	2,5	54,5	1200 - Tütün ürünleri imalatı	2,3	51,0
CR(12)	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	1,8	59,0	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	2,3	56,8	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	2,2	53,2
CR(13)	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,7	60,7	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	2,1	58,8	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2,0	55,1
CR(14)	2599 - Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1,6	62,4	2732 - Diğer elektronik ve elektrik telleri ve kablolarının imalatı	1,8	60,6	2812 - Akışkan gücü ile çalışan donanımların imalatı	1,7	56,9
CR(15)	1430 - Örme (trikotaj) ve tığ işi ürünlerin imalatı	1,6	64,0	1701 - Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	1,7	62,4	1701 - Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	1,6	58,5
CR(16)	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	1,5	65,4	1392 - Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	1,5	63,9	0115 - Tütün yetiştirilmesi	1,4	59,9
CR(17)	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	1,4	66,9	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	1,4	65,2	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1,3	61,1
CR(18)	0810 - Kum, kil ve taş ocakçılığı	1,4	68,3	2814 - Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,3	66,5	3011 - Gemilerin ve yüzen yapıların inşası	1,3	62,4
CR(19)	2814 - Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,4	69,7	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	1,3	67,8	2814 - Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,2	63,6
CR(20)	2732 - Diğer elektronik ve elektrik telleri ve kablolarının imalatı	1,3	71,0	1430 - Örme (trikotaj) ve tığ işi ürünlerin imalatı	1,3	69,1	1020 - Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması	1,1	64,7

3.4.1.3. İhracatta Yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman Endeksi

Bir önceki bölümde yoğunlaşma oranları yatay kesitte incelenmiştir. Ancak, analiz 2013, 2018 ve 2023 yıllarını kapsadığından, ihracattaki yoğunlaşmanın zaman içindeki değişimini tam anlamıyla yansıtamamaktadır. Bu sebeple, 2013-2023 döneminde İzmir'in ihracatında hem ülkesel hem de sektörel yoğunlaşma eğilimlerini incelemek için Herfindahl-Hirschman endeksi kullanılmıştır.

İzmir'in ihracatında ülkelere göre hesaplanan endeks değerleri incelendiğinde, yoğunlaşma endeksinin artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Endeks,

2016 yılında en yüksek değerine ulaşarak 121,5 olarak hesaplanmıştır. Ancak, devam eden yıllarda endeks düşüş eğilimine girmekte ve bu durum, daha fazla ülkeye ihracat yapıldığına işaret etmektedir. 2023 yılında ise endeks, hafif bir artış göstermiştir. Buna karşın, ihracat gerçekleştirilen ülke sayısı, 2013 yılında 196 iken 2023 yılında 206'ya yükselmiştir. İncelenen dönemde, ülke bazında paylar azalırken ihracat gerçekleştirilen ülke sayısının artması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, İzmir'in ihracat pazarlarındaki riskin azaldığı ve ihracatın giderek daha çeşitli bir yapıya kavuştuğu değerlendirilmektedir (Tablo 12).

Tablo 12: İzmir İhracatında Ülke Çeşitlilik Endeksi (HHI) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013=100)
2013	0,04384	100
2014	0,04772	108,8
2015	0,05154	117,5
2016	0,05328	121,5
2017	0,05292	120,7
2018	0,05084	115,9
2019	0,04848	110,6
2020	0,04862	110,9
2021	0,04769	108,8
2022	0,04499	102,6
2023	0,04538	103,5

İzmir'in ihracatının sektörlere göre yoğunlaşma oranları ve bu oranlara göre hesaplanan endeks değerleri incelendiğinde, sektör yoğunlaşma endeksinin genel olarak düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bölüm bazında (2 basamak) yapılan incelemede, 2013 yılında 100 olan endeks değerinin, 2023 yılında sadece 100,9 değerine ulaştığı görülmektedir. Bununla beraber, endeksin 2015 yılında bir artış gösterdiği, sonraki yıllarda ise azalma eğilimine girdiği dikkat çekmektedir. Bu durum, bölüm bazında yoğunlaşmada sektörel

çeşitliliğin istenilen ölçüde artmadığının bir göstergesidir.

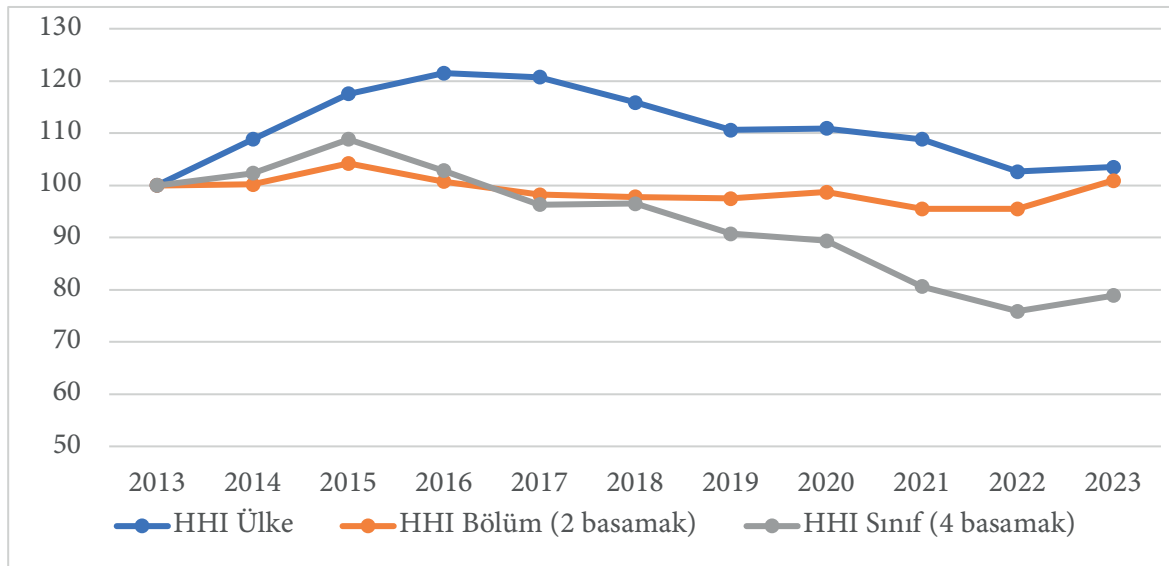
Sınıf bazında (4 basamak) yapılan incelemede ise farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Endeksin, 2023 yılında 78,9'a düştüğü görülmektedir. 2013-2015 döneminde artış gösteren endeks, sonraki yıllarda 2023'e kadar istikrarlı bir azalış eğilimi sergilemiştir. Bununla birlikte, 2023 yılında endeks yeniden bir artış göstererek 75,9'dan 78,9'a yükselmiştir (Tablo 13).

Tablo 13: İzmir İhracatında Sektör Çeşitlilik Endeksi (HHI) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Bölüm / 2 Basamak		Sınıf / 4 Basamak	
	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013=100)	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013=100)
2013	0,07654	100	0,04273	100
2014	0,07670	100,2	0,04373	102,3
2015	0,07977	104,2	0,04647	108,8
2016	0,07709	100,7	0,04394	102,8
2017	0,07514	98,2	0,04114	96,3
2018	0,07489	97,8	0,04123	96,5
2019	0,07463	97,5	0,03874	90,7
2020	0,07553	98,7	0,03821	89,4
2021	0,07308	95,5	0,03442	80,6
2022	0,07312	95,5	0,03242	75,9
2023	0,07719	100,9	0,03369	78,9

HHI endeksinde göre, ülke ve sektör yoğunlaşması eğilimlerini birlikte gösteren grafik (Şekil 2) incelendiğinde, ülke yoğunlaşmasının, sektörel

bölüm sınıflandırması yoğunlaşma endeksinde daha yakın bir eğilim sergilediği görülmektedir.

Şekil 2: İzmir İhracatında Ülke ve Sektörel HHI Endeks Gelişimi
(Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır.)

3.4.2. İthalatta Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

3.4.2.1. İthalatta Ülke Yoğunlaşma Oranları

İthalatta ülke yoğunlaşma oranları incelendiğinde, CR(4) değerlerinin 37,6'dan 40,2'ye yükseldiği görülmektedir. Bu oran, 2018 yılında bir düşüş göstermiş olsa da 2023 yılında tekrar artış kaydetmiştir.

İhracatta olduğu gibi ithalatta da yoğunlaşma oranlarının artması, ithalatta ülke bağımlılığı riskini beraberinde getirmektedir. Benzer bir durum CR(8) oranında da gözlemlenmektedir. CR(8) oranı, 2018 yılında 51,7'ye gerilemiş, ancak 2023 yılında yeniden yükselerek 55,9 seviyesine ulaşmıştır (Tablo 14).

Tablo 14: İzmir İthalatında Ülke Yoğunlaşma Oranları (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2013		2018		2023					
CR(m)	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı	Ülke	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	Almanya	11,5	11,5	Almanya	12,1	12,1	Almanya	13,1	13,1
CR(2)	Rusya	10,9	22,4	Rusya	9,5	21,6	Çin	12,6	25,6
CR(3)	Çin	8,9	31,3	Çin	8,2	29,9	İtalya	7,7	33,4
CR(4)	İtalya	6,3	37,6	İtalya	7,1	36,9	Rusya	6,8	40,2
CR(5)	ABD	5,9	43,5	ABD	5,5	42,5	ABD	6,0	46,2
CR(6)	İspanya	3,5	47,1	Malezya	3,1	45,6	Malezya	3,6	49,7
CR(7)	Polonya	3,0	50,0	İsrail	3,1	48,7	Brezilya	3,4	53,2
CR(8)	Bulgaristan	2,2	52,3	Fransa	3,0	51,7	Ukrayna	2,8	55,9
CR(9)	Hollanda	2,2	54,5	İspanya	2,9	54,6	Güney Kore	2,5	58,4
CR(10)	Türkmenistan	2,2	56,7	Brezilya	2,6	57,2	Fransa	2,5	60,9
CR(11)	Güney Kore	2,2	58,9	Cezayir	2,4	59,6	İspanya	2,5	63,4
CR(12)	Fransa	2,2	61,1	Hollanda	2,2	61,8	Hollanda	2,2	65,5
CR(13)	Ukrayna	2,2	63,2	Hindistan	2,1	63,9	Hindistan	2,2	67,7
CR(14)	Malezya	2,1	65,4	Ukrayna	2,1	66,0	Birleşik Krallık	2,0	69,7
CR(15)	Japonya	1,9	67,2	Polonya	2,0	67,9	Japonya	1,8	71,5
CR(16)	Birleşik Krallık	1,7	69,0	Japonya	1,9	69,9	İsveç	1,3	72,8
CR(17)	Azerbaycan	1,5	70,5	İsveç	1,9	71,8	Finlandiya	1,2	74,0
CR(18)	Brezilya	1,5	72,0	Birleşik Krallık	1,7	73,5	Belçika	1,1	75,1
CR(19)	Endonezya	1,5	73,5	Güney Kore	1,7	75,2	Polonya	1,1	76,2
CR(20)	İsveç	1,4	74,9	BAE	1,2	76,5	Suudi Arabistan	1,0	77,2

3.4.2.2. İthalatta Sektör Yoğunlaşma Oranları

Bu bölümde, ihracatta olduğu gibi İzmir'in ithalatının 2013, 2018 ve 2023 yılları için sektörel yoğunlaşma oranları bölüm bazında (2 basamak) incelenmiştir. CR(4) oranının, yıllar içinde farklılık göstermemekle birlikte artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2013 yılında 47,7 olan oran, 2018 yılında küçük bir düşüş ile 47,6'ya gerilemiş, ancak 2023 yılında 48,6'ya yükselmiştir. CR(8) oranına bakıldığında ise 11 yıllık dönemde yoğunlaşma oranının azalma eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. 2013 yılında

72,5 olan oran, 2018'de 69,8'e; 2023 yılında ise 68,4'e gerilemiştir. Benzer bir durum CR(12) oranında da gözlemlenmiştir. Bu oran, 2013 yılında 86 iken 2018 yılında 83,7'ye ve 2023 yılında 81,9'a düşmüştür (Tablo 15). Bu durum, bölüm bazında (2 basamak) sektörel yoğunlaşmada ilk dört sektörde bir artış eğilimi olmasına karşın CR(8) ve CR(12) oranlarındaki azalma eğilimini ifade etmektedir. Bu eğilim, İzmir ithalatında çeşitlenmeye yönelik olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Tablo 15).

Tablo 15: İzmir'in İthalatında Sektör Yoğunlaşma Oranları (Bölüm/2 basamak) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2013			2018			2023			
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	14,4	14,4	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	16,8	16,8	20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	17,6	17,6
CR(2)	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	13,6	28,0	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	11,9	28,7	28 - BYS makine ve teçhizat imalatı	13,0	30,6
CR(3)	28 - BYS makine ve teçhizat imalatı	11,1	39,1	28 - BYS makine ve teçhizat imalatı	11,1	39,8	24 - Ana metal sanayii	9,1	39,7
CR(4)	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	8,6	47,7	24 - Ana metal sanayii	7,8	47,6	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	8,9	48,6
CR(5)	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	8,6	56,3	10 - Gıda ürünlerinin imalatı	7,0	54,7	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	5,9	54,5
CR(6)	24 - Ana metal sanayii	6,0	62,3	17 - Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	5,5	60,1	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	5,1	59,6
CR(7)	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	5,9	68,2	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	5,0	65,1	17 - Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	4,7	64,3
CR(8)	17 - Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	4,2	72,5	38 - Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	4,7	69,8	19 - Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	68,4
CR(9)	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	3,8	76,3	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	4,1	73,9	12 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	72,1
CR(10)	12 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	79,9	12 - Tütün ürünleri imalatı	3,8	77,6	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	3,5	75,5
CR(11)	01 - Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	3,0	83,0	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,1	80,8	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	3,3	78,8
CR(12)	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	3,0	86,0	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	2,9	83,7	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	3,1	81,9
CR(13)	22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	2,5	88,4	27 - Elektrikli teçhizat imalatı	2,8	86,4	29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	3,0	84,9
CR(14)	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	2,4	90,8	25 - Makine ve teçhizat hariç, fabrikasyon metal ürünleri imalatı	2,5	88,9	13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	2,8	87,7
CR(15)	32 - Diğer imalatlar	1,7	92,5	11 - İçeceklerin imalatı	1,7	90,6	26 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	2,3	89,9
CR(16)	26 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1,5	94,0	26 - Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1,7	92,3	32 - Diğer imalatlar	2,2	92,1
CR(17)	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,1	95,1	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,6	94,0	05 - Kömür ve linyit çıkartılması	1,8	93,9
CR(18)	00 - Gizli veri	0,8	96,0	05 - Kömür ve linyit çıkartılması	1,6	95,5	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,6	95,6
CR(19)	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,8	96,8	32 - Diğer imalatlar	1,4	96,9	23 - Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1,6	97,1
CR(20)	14 - Giyim eşyalarının imalatı	0,8	97,6	30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	1,3	98,2	11 - İçeceklerin imalatı	1,0	98,1

Analizin bir sonraki adımında, sektörel yoğunlaşma oranları sınıf bazında (4 basamak) incelenmiştir. CR(4) oranı, 11 yıllık dönem içinde azalma eğilimi göstermektedir. 2013 yılında 30,7 olan oran, 2018 yılında 28,4'e; 2023 yılında 21'e düşmüştür. Bu durum, yoğunlaşma oranında belirgin bir düşüşe işaret etmektedir. CR(8) oranı da benzer şekilde azalmış; 2013 yılında 47,3 olan oran, 2018'de 43,3'e, 2023 yılında ise 38'e gerilemiştir. 2013 yılında 57,9 olarak gerçekleşen CR(12) oranının, 2018'de 54,2'ye

ve 2023 yılında 50,5'e düşmesi önemli bir göstergedir (Tablo 16).

Sınıf bazında (4 basamak) her üç yoğunlaşma oranındaki bu azalma, İzmir'in ithalatında çeşitlenmenin arttığını göstermekte ve sektörel çeşitlilik açısından olumlu bir yapıya kavuştuğunu ortaya koymaktadır. Özellikle CR(12) oranının 50'ye yaklaşması, İzmir ithalatının sektörel anlamda daha dirençli hale geldiğini göstermektedir.

Tablo 16: İzmir'in İthalatında Sektör Yoğunlaşma Oranları (Sınıf/4 basamak) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2013			2018			2023			
CR(m)	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı	Sektör	Pay (%)	CR(m) Oranı
CR(1)	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	13,6	13,6	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	11,9	11,9	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	6,1	6,1
CR(2)	2910 - Motorlu kara taşıtlarının imalatı	7,0	20,6	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	5,9	17,8	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	5,5	11,5
CR(3)	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	5,1	25,7	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	5,5	23,4	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	4,8	16,3
CR(4)	2011 - Temel kimyasal maddelerin imalatı	5,0	30,7	1701 - Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	5,0	28,4	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	4,7	21,0
CR(5)	2013 - Birincil formda plastik ve sentetik kauçuk imalatı	4,9	35,6	2420 - Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	4,0	32,4	3830 - Materyallerin geri kazanımı	4,4	25,4
CR(6)	3830 - Materyallerin geri kazanımı	4,2	39,8	1200 - Tütün ürünleri imalatı	3,8	36,1	1701 - Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	4,3	29,7
CR(7)	1701 - Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva imalatı	3,9	43,6	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	3,7	39,9	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	4,2	33,9
CR(8)	1200 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	47,3	1040 - Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	3,4	43,3	2420 - Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	4,2	38,0
CR(9)	2420 - Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı	3,0	50,3	3830 - Materyallerin geri kazanımı	3,3	46,6	1920 - Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	4,1	42,2
CR(10)	2410 - Ana demir ve çelik imalatı	2,9	53,2	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	3,3	49,9	1200 - Tütün ürünleri imalatı	3,7	45,9
CR(11)	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	2,4	55,6	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	2,3	52,2	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	2,6	48,4
CR(12)	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2,2	57,9	2910 - Motorlu kara taşıtlarının imalatı	2,0	54,2	2599 - BYS diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	2,0	50,5
CR(13)	2220 - Plastik ürünlerin imalatı	1,9	59,8	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	2,0	56,3	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	2,0	52,5
CR(14)	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,9	61,7	2819 - Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı	1,9	58,2	2029 - BYS diğer kimyasal ürünlerin imalatı	2,0	54,4
CR(15)	1312 - Dokuma	1,8	63,5	1103 - Malt likörü ve malt imalatı	1,7	59,8	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	1,9	56,4
CR(16)	3811 - Tehlikesiz atıkların toplanması	1,8	65,3	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,6	61,4	2813 - Diğer pompa, kompresör, musluk ve vana imalatı	1,9	58,3
CR(17)	0111 - Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	1,8	67,1	1312 - Dokuma	1,6	63,0	0510 - Taş kömürü madenciliği	1,8	60,1
CR(18)	2599 - BYS diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1,5	68,5	2029 - BYS diğer kimyasal ürünlerin imalatı	1,6	64,6	3250 - Tıbbi ve dişçiliğe ait araç ve gereçlerin imalatı	1,7	61,8
CR(19)	2930 - Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı	1,4	69,9	0510 - Taş kömürü madenciliği	1,6	66,2	2814 - Rulman, dişli/dişli takımı, şanzıman ve tahrik tertibatı elemanlarının imalatı	1,7	63,5
CR(20)	2829 - Diğer özel-amaçlı makinelerin imalatı	1,3	71,2	2599 - BYS diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	1,5	67,7	2710 - Elektrik motoru, jeneratör, transformatör ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazlarının imalatı	1,5	65,0

3.4.2.3. İthalatta Yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman Endeksi

İhracat bölümünde açıklandığı üzere, İzmir ithalatının son 11 yıllık dönemde hem ülke genelinde hem de sektörel anlamda yoğunlaşma eğilimini değerlendirmek amacıyla Herfindahl-Hirschman endeksi (HHI) kullanılmıştır.

İzmir ithalatında ülkelere göre yoğunlaşma oranları ve bu oranlara dayalı olarak hesaplanan endeks incelendiğinde, endeksin 2017, 2018 ve 2021 yıllarında

düşüş gösterdiği, ancak genel olarak yükselme eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir. 2023 yılında HHI değeri 113,4'e yükselmiştir (Tablo 17). Bu tablo, ülke yoğunlaşma oranlarında gözlemlenen eğilimle uyumludur. CR oranlarında yıllar içinde görülen artış, HHI değerlerinde de benzer şekilde kendini göstermektedir. Bu veriler, İzmir'in ithalatının ülke yoğunlaşması açısından belirgin bir risk taşıdığını ve pazar çeşitliliğinin yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 17: İzmir İthalatında Ülke Çeşitlilik Endeksi (HHI) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013=100)
2013	0,04912	100
2014	0,04954	100,9
2015	0,05055	102,9
2016	0,05265	107,2
2017	0,04832	98,4
2018	0,04806	97,8
2019	0,04933	100,4
2020	0,05111	104,0
2021	0,04672	95,1
2022	0,05199	105,9
2023	0,05570	113,4

İzmir'in ithalatının bölüm bazlı (2 basamak) sektörel yoğunlaşması ve buna bağlı olarak hesaplanan endeks incelendiğinde, endeksin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2017 yılında 88,3'e inen endeks, 2021 yılında 117,6'ya yükselmiş, 2023 yılında ise 100,4 seviyesine gerilemiştir. Endeksin dönem boyunca iniş ve çıkışlar sergilemesine rağmen 11 yıllık süreçte küçük bir artış gösterdiği ve genel dağılımında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Sınıf bazında (4 basamak) yapılan incelemede ise farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Endeks, bazı

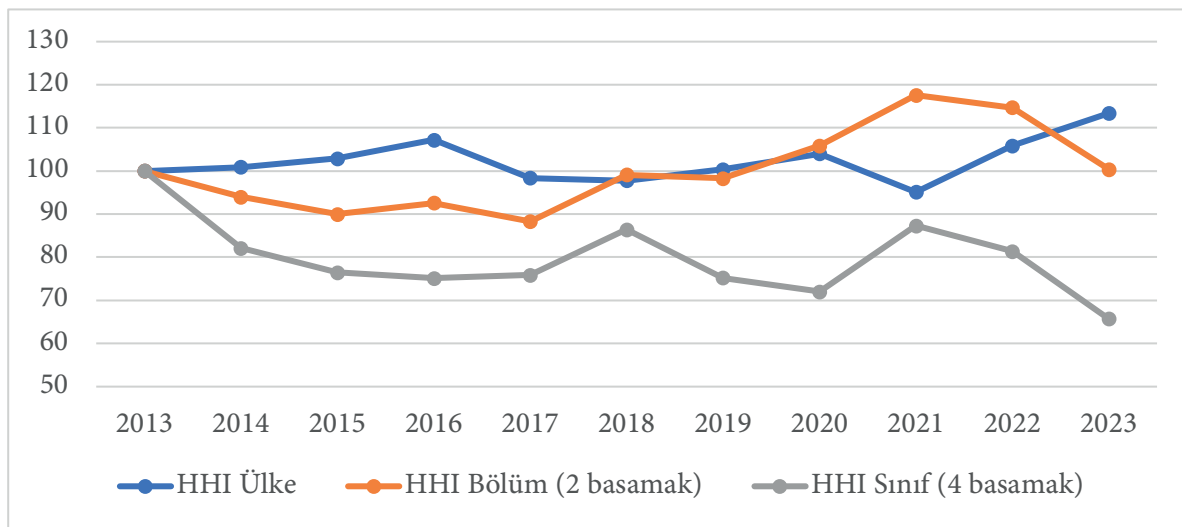
yıllarda dalgalanmalar yaşasa da genel olarak düşüş eğilimi göstermektedir. Endeks 11 yıllık dönemde hiçbir zaman 100 değerini geçmemiş ve 2023 yılında belirgin bir düşüşle 65,7 seviyesine gerilemiştir (Tablo 18). Bu durum, özellikle 4 basamaklı sınıflamada sektör yoğunlaşmasının azaldığını ve daha fazla ürün çeşitliliğine sahip bir ithalat deseninin ortaya çıktığını göstermektedir. İzmir'in çok sektörlü yapısında ithalatın çeşitlenmesi, aynı zamanda üretim ve ihracatın da çeşitlenmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 18: İzmir İthalatında Sektör Çeşitlilik Endeksi (HHI) (Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Yıl	Bölüm / 2 Basamak		Sınıf / 4 Basamak	
	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013=100)	Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)	HHI (2013=100)
2013	0,08202	100	0,04220	100
2014	0,07708	94,0	0,03464	82,1
2015	0,07385	90,0	0,03227	76,5
2016	0,07593	92,6	0,03169	75,1
2017	0,07239	88,3	0,03204	75,9
2018	0,08125	99,1	0,03648	86,4
2019	0,08060	98,3	0,03174	75,2
2020	0,08689	105,9	0,03038	72,0
2021	0,09649	117,6	0,03685	87,3
2022	0,09405	114,7	0,03435	81,4
2023	0,08234	100,4	0,02770	65,7

Herfindahl-Hirschman endeksine göre ülke ve sektör yoğunlaşması eğilimlerini birlikte gösteren grafik (Şekil 3) incelendiğinde, ülke yoğunlaşma endeksinin sektörel yoğunlaşma endeksiyle paralel bir eğilim

göstermediği görülmektedir. Bu durum, İzmir'in ithalatında ürün çeşitliliğinin giderek artmasına karşın pazar çeşitliliğinin azaldığını ve ithalatın genel olarak aynı ülkelerden yapıldığını göstermektedir.

Şekil 3: HHI Endeksine Göre İzmir İthalatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşması (2013=100)
(Kaynak: Çalışma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır.)

4. Genel Değerlendirme

Çalışmada, karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak İzmir'in dış ticaret verileri; il, bölge ve Türkiye düzeyinde değerlendirilmiştir. İzmir'in ihracatında yıllar içinde artış gözlemlenmekle birlikte, ihracatın Türkiye içerisindeki payının büyük ölçüde sabit kaldığı tespit edilmiştir. Buna karşın, ithalat belirli bir oranda artış göstermesine rağmen Türkiye içerisindeki payı düşmüştür. Bu durumun sonucu, İzmir'in dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranında giderek artan pozitif görünüm elde edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

İzmir dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan imalat sanayi dış ticaretinin teknoloji düzeyi de incelenmiş hem ihracatta hem ithalatta yüksek ve orta-ileri teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ticaretinde artış eğilimi olduğu tespit edilmiştir. Teknoloji düzeyine göre dış ticaret faaliyetlerinin diğer önemli yönü, ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Orta-yüksek, orta-düşük ve düşük teknoloji düzeyinde İzmir'in dış ticaret dengesi pozitif bir görünüm sergilemektedir. Yüksek teknoloji düzeyindeki ürünlerde ise artış eğiliminin devam ettiği gözlemlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, İzmir'in dış ticaret yapısı yoğunlaşma endeksleri kullanılarak analiz edilmiştir. Buna göre, ihracatta ülke yoğunlaşma oranlarının gerek CR oranlarına gerekse HHI endeksine göre artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum, ihracatta ülke çeşitlenmesinin azaldığı sonucuna işaret etmektedir. Ayrıca, ihracat ve sektör yoğunlaşma değerlerinde bölüm bazında (2 basamak) yapılan incelemede, sadece CR(4) oranının artma eğiliminde olduğu, ancak CR(8) ve CR(12) oranlarının düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte incelenen dönemde, HHI endeksi artış göstermiştir. Sınıf bazında (4 basamak) yapılan incelemede ise hem CR oranlarının hem de HHI endeksinin düşüş eğiliminde olduğu, diğer bir deyişle ürün çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Bu bağlamda, İzmir'in ihracatında ana bölümler bazında küçük bir daralma görülmekle birlikte ihraç edilen ürün çeşitliliğinin giderek arttığını söylemek mümkündür.

Araştırma sonuçlarına göre, ithalatta ülke yoğunlaşması hem CR oranı hem de HHI endeksi

bazında artmaktadır. Bu durum, İzmir'in ithalat gerçekleştirdiği ülke çeşitliliğinin azalmakta olduğunu göstermektedir. İthalat ve sektör yoğunlaşma oranları incelendiğinde ise ihracata benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bölüm bazında (2 basamak) yapılan incelemeye göre CR(4) oranında artış olmasına karşın, CR(8) ve CR(12) oranlarında azalma görülmektedir. Buna karşın, HHI endeksinde 11 yıllık dönemde küçük bir artış görülmekle birlikte genel olarak aynı düzeyde kalmış ve belirgin bir farklılık göstermemiştir. Sınıf bazında (4 basamak) yapılan incelemede ise hem CR oranı hem de HHI endeksi azalma eğilimindedir. Bu azalma, İzmir'in ithalatında çeşitlenmenin arttığını göstermektedir.

Sonuç olarak, İzmir'in 2013-2023 döneminde gerçekleştirdiği dış ticaret faaliyetlerinde ürün çeşitliliğinin arttığını söylemek mümkündür. Bu durum, İzmir'in dış ticaretinin yapısal bir dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir. Buna karşın, ihracat ve ithalat gerçekleştirilen ülkeler bazında çeşitlenmeye gidilmediği görülmektedir. İzmir'in sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla yakın olduğu ülkeler ile daha yoğun dış ticaret ilişkisi içerisinde olması beklenen bir durumdur. Ancak küresel gelişmelere karşı dirençli olmak için pazarın genişletilmesinde fayda görülmektedir.

Bölgesel kalkınma, çok katmanlı yapısı nedeniyle ekonomik büyümeyi de içeren bir süreçtir. Ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağlamak ve ihracatın katma değer oluşturan gelir getirici etkilerini artırmak için yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerin ihracatını teşvik edecek politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle AR-GE faaliyetlerini özendiren, üretken ve yaratıcı iş gücünü destekleyen, nitelikli insan kaynağını artıran politikaların üretilmesi ve ivedilikle uygulanması gerekmektedir. Bu hedef doğrultusunda, altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesine yönelik çalışmaların hızlandırılması kritik öneme sahiptir.

Bu adımlar, yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayacak, aynı zamanda bölgenin insan kaynaklarının becerilerini geliştirecek ve istihdam olanaklarını da artıracaktır. Gelişen üretim becerileri ile birlikte, bölgenin dış ticarete

hem ürün hem de ülke çeşitliliği açısından daha rekabetçi bir yapıya kavuşması mümkün olacaktır. Bu tür politikaların üretilmesine ve başarıyla uygulanmasına altlık oluşturmak üzere il ve bölge düzeyinde çalışmaların artırılması da muhakkak ki

bu sürece büyük katkı sağlayacaktır. Özellikle gelecek çalışmalarda, dış ticaretin teknoloji düzeyi, çeşitlenme ve yoğunlaşma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik panel veri, nedensellik ve eşbütünleşme analizlerinin yapılması önerilmektedir.

Bilgilendirme

Çatışma Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Fon Desteği

Bu Çalışmada herhangi bir resmi, ticari ya da kar amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği alınmamıştır.

Etik Standartlara Uygunluk

Yazar tarafından Çalışmada kullanılan araç ve yöntemlerin Etik Kurul İzni gerektirmediği beyan edilmiştir.

Etik Beyanı

Yazar tarafından bu Çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu; yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir.

Teşekkür

Yazar verilerin temin edilmesinde katkı sağlayarak çalışmayı destekleyen İzmir Kalkınma Ajansına teşekkürlerini sunmaktadır.

Kaynakça

- Akar, G. ve Ay, A. (2019). Ürün ve Ülke Açısından İhracat Çeşitlendirmesi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 116-127.
- Akyol, M. ve Mete, E. (2021). Teknoloji Yoğunluklarına Göre Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, 180, 208-232.
- ANKARAKA (Ankara Kalkınma Ajansı). (2013). Ankara Dış Ticaret Analizi, *Ankara*, 1-293.
- Ataklı Yavuz R. ve Karakaş, B. B. (2021). 1980 Sonrası Türk Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 1-15.
- Avcı, Ş. ve Işık, N. (2023). İleri Teknoloji İhracatı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 157-182.
- Ayrancı, E. (2009). Türkiye'nin Ekonomik Açısından Küreselleşmesinin Yoğunlaşma Vasıtasıyla Ölçülmesi ve Konu Hakkında Bir Araştırma. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 16, 50-64.
- Aytaç, A. (2017). Ekonomik Büyüme-İhracat İlişkisi: 2001-2016 Türkiye Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (4), 214-222.
- Canbay, Ş. (2020). Investigation of the Effect of Turkey's High-Tech Exports on the Economic Growth Using the Structural Break ARDL Bounds Testing. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (74), 865-878.
- Çimen, Z. ve Kösekaşyaoğlu, L. (2022). Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Sektörel Bir Yoğunlaşma Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (2), 202-221.
- Çimen, Z. ve Kutlu, D. (2023). Türkiye Dış Ticaretinde Ülke Bazlı Yoğunlaşma (Çeşitlendirme) Analizi: Şanghay İşbirliği Örgütü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (1), 210 – 228.
- Doğan, S. ve Kaya, S. (2011). Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasıllık Bazlı Yoğunlaşma Analizi. *Ekonometri ve İstatistik*, 14, 1-18.
- Durgun, A. ve Çapık, E. (2018). Ar-Ge Harcamaları ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatının Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16 (4), 301-314.
- Erdil Şahin, B. (2019). Impact of High Technology Export on Economic Growth: An Analysis on Turkey. *Journal of Business, Economics and Finance (JBEP)*, 8 (3), 165-172.
- Erkan, B. ve Sunay, Z. F. (2016). Türkiye'nin İhracatının Yoğunlaşma Perspektifinde Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (7), 1823-1842.
- Falk, M. (2009). High-Tech Exports and Economic Growth in Industrialized Countries. *Applied Economics Letters*, 16 (10), 1025-1028.
- Gül, E., Kamacı, A. ve Konya, S. (2013). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-12.
- İspir, M. S., Ersoy-Açıkgöz, B. ve Yılmaz, M. (2009). Türkiye'nin Büyüme Dinamiğinde İhracat mı İthalat mı Daha Etkin? *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 3-16.
- İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı). (2012). İzmir İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, *İzmir*, 1-378.
- Karadayı, A. (2019). Dış Ticarete Yoğunlaşma: Türkiye'den Denizli Örneği. *Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA)*, 6 (4), 36-247.
- Kösekaşyaoğlu, L. (2007). Türkiye Dış Ticaretinde Ürün ve Ülke Bazında Yoğunlaşma: 1980-2005 Dönemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (36), 15-34.
- Oral Çevirme, E. (2021). Türkiye'nin İhracatında Bölgesel ve Sektörel Yoğunlaşma. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 13 (1), 1-15.
- Selamcı, F. ve Çetin, G. (2020). Türkiye'de Bölgesel Dış Ticaret ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Marmara Bölgesi Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 130-145.
- Şahin, D. (2017). Bölgesel Kalkınmada Dış Ticaretin Rolü: TR81 Bölgesi Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (13), 55-67.
- Taştan, H. (2010). Türkiye'de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Spektral Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 87-98.
- Tunç, H. ve Kaya, M. (2017). Bölgesel Kalkınmada Dış Ticaret Sektörünün Rolü ve Sorunları: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 54 (627), 59-71.
- Ukav, İ. (2017). Adıyaman İlinin Dış Ticaret Yapısı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (25), 390-419.

Yıldırım, O., and Özbaş, H. (2018). *Turkey's International Trade Investigation & Country-Based Products Concentration in International Trade (2012-2016)*. Paper presented at EconWorld, 2018, Lisbon-Portugal.

Yıldız, Ü. (2017). BRICS Ülkeleri ve Türkiye'de Yüksek Teknoloji İhracatı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, (53), 26-34.